

Azərbaycanda qadın hərəkatının hamisi

Azərbaycan qadınının inkişafı, onun təhsili, cəmiyyətin bütün sahələrində yüksək təmsilçiliyi, xürafat və cəhəltədən qorunması, onların dövlət idarəçiliyinə cəlb olunması kimi problemlər hələ sovet dövründə Heydər Əliyevi düşündürən ən aktual məsələlərdən biri olmuşdur.

Yetmişinci illərdə Azərbaycan qadınları ölkənin qanunvericilik orqanlarında irəli çəkilməyə, əməyinin, ağılının təkcə istehsalat üçün yararlı olmayıb, yüksək kürsülərə layiq olduğunu sübut etdirdisə, əsrin sonlarında onlar dünya qadın hərəkatının aparıcı qüvvələri kimi hərəkat edir, kişilərlə bərabər hüquq qazanmaq, öz iradəsinə, bilik və düşüncəsinə dövlətin – ölkənin idarəetmə və qanunvericilik sahəsinə tətbiq etməyə çalışırdılar. Həmin illərdə Mərkəzi Komitənin I katibi işləyən Heydər Əliyev "Azərbaycan qadını" jurnalının 50 illik yubileyində özünün geniş və məzmunlu çıxışında Azərbaycan qadınının tarixi inkişafı haqqında belə bir əhəmiyyətli fikir söyləmişdir: "Biz görkəmli şairlərimizdən Məhsəti xanım Gəncəvinin, Xurşidbanu Nəvanın, ictimai xadim Həmidə xanım Məmmədquluzadənin və başqalarının adlarını dərin hörmət hissi ilə çəkirik. Tərəqqi yoluna çıxan qadınlar xalqımızın qızları üçün siniflər və məktəblər, dram dərnəkləri təşkil edir, Azərbaycan qadınlarını mədəniyyətə qovuşdurmağa hər vasitə ilə çalışırdılar. Lakin onlara müəssər olan şeylər hüquqsuzluq zülmətində işıldaşların parlıtısına bənzəyirdi".

Azərbaycanda keçirilən qurultayların hər biri Azərbaycan qadınlarının yeni nəsillərlə əvəzlənməsi, qadın əməyinin və düşüncəsinin cəmiyyət, xalq və dövlət üçün əhəmiyyətini sübut edirdi. Heydər Əliyev qadınların potensialından istifadə etmədən cəmiyyətin ədalətli və tarazlı inkişafının mümkün olmadığını çox gözəl bilirdi. Ona görə 1969-cu ilin 14 iyul tarixində Azərbaycan Respublikası Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinə I katib vəzifəsinə təyin olunduqdan az sonra onun tapşırığı ilə avqustun 2-də Bakıda ölkənin fəal qadınlarının yığıncağı keçirildi. Yığıncaqda ölkə qadınlarının qarşısında duran vəzifələr və problemlər müzakirə olundu və sonda yekun sənəd qəbul edildi.

Qeyd etmək istərdim ki, 70-ci illərdə işləyənlərin ümumi sayının 45 faizini təşkil edən 800 minə qədər qadın ictimai istehsalatda təmsil olunurdu. Elm sahəsində çalışanların 43 faizinin qadın olmasına isə ölkədə qadın mədəni inqilabının yüksək səviyyəsinin sübutu idi. Əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanda həkim qadınlar yox dərəcəsində və ya çox az sayda idisə, 70-ci illərin sonlarında, daha dəqiq desək, Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyəti dövründə respublika hakimlərinin 62 faizi qadınlardan ibarət idi. 1973-cü ilin oktyabrında Bakıda keçirilən XXIV Beynəlxalq Astronavtika konqresinin iştirakçısı olmuş dünyanın tanınmış astronom qadınları Azərbaycan qadınları ilə görüşmüş, onların həm ailədə, həm də iş heyətlərində gözəl keyfiyyətlərə malik olduqlarını göstərmişdilər. Bu konqres iştirakçısı Nyu-yorklu xanım professor Patricia Koriqan Azərbaycan qadınları haqda təəssüratını ABŞ mətbuatında ("Nyu-York Times") belə bölüşmüşdü: "Onlar bütün sahələrdə kişilərlə bərabər hüquqa malikdirlər".

O illərdə Azərbaycan SSR Ali Soveti deputatlarının 142 nəfəri, yəni 37 faizi qadınlar idi. Bu təmsilçilik, sözsüz ki, Azərbaycan qadınına, onun imkanlarına etimad, ümid, etibarın nümunəsi idi. Həmin dövrün statistikasına görə, ABŞ parlamentində 12, İngiltərə parlamentində 26, Fransada 2, İtaliyada 33, İranda isə 7 qadın təmsil olunurdu.

Görkəmli siyasətçi Azərbaycan qadınının uğur və nailiyyətlərindən ürkək dolsu, fəxrle danışdığı kimi, yubiley nitqində Azərbaycan qadınlarının gündəlik yayğılarını, problemlərini ifadə edən bir sıra aktual mövzulara da toxunur, milli qadın hərəkatımızı ləngidəcək neqativ halları qeyd etməklə xoşagəlməz vəziyyətlərin aradan qaldırılmasını günün vacib məsələsi kimi irəli sürürdü. Bu baxımdan əşğıdakı fikirlər xüsusilə maraq doğurur: "Təəssüf ki, bizdə azərbaycanlı qızların yuxarı siniflərdən yayınması, tez nişanlanması, həddi-buluğa çatmamış ərə verilməsi faktları hələ də vardır".

Yeri gəlmişkən deməliyə ki, bu gün beynəlxalq təşkilatların qəbul etdikləri sənədlərdə təsbit olunmuş qadınlara qarşı gender əsaslı ayrı-seçkilik və zorakılıq hallarını 30 il bundan öncə Heydər Əliyevin həssaslıq və uzaqgörənliklə tənqid etməsi, onun qadın haqları haqqında zəngin biliyə malik olmasının göstəricisidir.

Heydər Əliyev 1972-ci ildə keçirilən IV qurultaydakı məruzəsində demişdir: "Qadına hörmət məna-viyətin toxunulmaz

prinsiplərindən biridir. Lakin bəzi yerlərdə qadına feodal münasibətinin qalıqları özünü göstərir. Bu onu sübut edir ki, respublikanın bir sıra rayonlarında qadınlar arasında ideya və tərbiyə işi zəif təşkil olunmuşdur və insanların şüurunda keçmişin qalıqlarına qarşı lazımlıca mübarizə aparılmır. Bəzi hallarda qadın hüquqlarının pozulmasına qarşı mübarizədə prinsiplilik göstərilir. Qızların yuxarı siniflərdən təhsildən yayınması faktları da bizi narahat etməyə bilməz. Bunun əsas səbəbi isə

bəzi valideynlər və məktəblərdir".

Həmin qurultayın qarşıya qoyduğu vəzifələrin ən mühümlərindən biri də Azərbaycan qadınının rəhbər vəzifələrə irəli çəkilməsi məsələsi idi. Bu məsələnin həlli nə qədər zəruri idisə, o dövrdə Azərbaycanın ictimai reallığı üçün böyük bir sıçrayış idi. Belə ki, Azərbaycan qadını ailədə olduğu kimi, tutduğu vəzifədə və ya çalışdığı işdə də nümunəvi və qabaqcıl idi. Əslində, qadınların vəzifələrə irəli çəkilməsi qadın əməyinin tətbiq edildiyi bütün sahələrdə uğur, məsuliyyət və hesabatlılıq üçün zəmanət olmaqla qadın və kişilərin bərabər hüquqlardan bərabər imkanlara keçdiyi idi.

1969-1987-ci illərdə Azərbaycan Respublikası MK-nın rəhbəri və 1982-ci ildən 1986-cı ilə kimi SSRİ Nazirlər Soveti Sədrinin I müavini Heydər Əliyev Azərbaycan qadınlarının dövlət idarəetməsində kişilərlə bərabər təmsil olunmasına vəzifə borcu kimi deyil, həm də qadına olan yüksək hörmət və ehtiramından irəli gəlirdi.

1991-1993-cü illərdə müstəqilliyinə yenidən qovuşmuş Azərbaycan xalqının ən ağır günlərində, vətəndaş müharibəsi astanasında uçurum və böhranla üz bəz olduq bir mərhələdə xalqın təkidi ilə hakimiyyətə gəlməsi unudulmaz liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycanda dövlət qadın siyasətinin formalaşmasında xidmətlərini bilmək üçün onun 1994-cü ildə səsləndirdiyi: "Azərbaycanın yeddi-səkkiz milyon əhəli var, onların hüquqlarını mən qoruyuram. Bakıda iki milyon əhali yaşayır, onların hüquqlarının təminatçısı mənəm. Mən burada and içmişəm – hər bir Azərbaycan vətəndaşının hüquqlarının qorunmasını təminatçısıyam. Onların hüquqlarını qoruyacağam." tarixi fikirləri xatırlamaq lazımdır.

Heydər Əliyev çıxışlarında "Bizim incəsənətimiz zəngindir, bunu bütün dünya bilir. Biz də bilirik. Ancaq bəzən biz özümüzün qədrini bilmirik, nəyə qadın olduğumuzu dərk edək bilmirik" fikirləri ilə xalqa çox ciddi mesajlar göndərirdi. Onun Azərbaycan qadınının ünvanına yönələn:

"Azərbaycanın ulduzları bizim gözümüzün önündən keçdilər. Leyla xanım, Sara xanım, Tükəzban xanım, Firəngiz xanım, Gülxar xanım, Şəfiqə xanım burada əyləşiblər. Mən Sizin yaradıcılığınızın həmişə pərəstişkarı olmuşam. Sizi səhnələrdə də görmüşəm, şəxsən də görüşmüşük. Mən həmişə Sizinlə fəxr etmişəm" əbədiyaşar fikirləri qadınların qulağında daima səslənəcəkdir.

Qeyd etmək istərdim ki, Azərbaycan qadını daim, hətta mənfur Qorbaçov və onun əlaflıları tərəfindən Moskvada siyasi bürodan uzaqlaşdı-

rıldığı müddətdə öz liderinə sədaqət nümayiş etdirmişdir. Dövlət müstəqilliyinin ilk illərində dövlət çevrilişinə cəhd zamanı gecə saatlarında Heydər Əliyev xalqa müraciət edərkən ağbırçək qadınlar, qucaqlarında südümər uşaqları olan analar dövlətçiliyin və inandıqları, güvəndikləri, etimad göstərdikləri dövlət başçısının müdafiəsi üçün Prezident Sarayının ətrafına toplaşmışdılar. Ulu öndərimiz bu hadisələri belə ifadə edirdi: "Mən o gecə yarısı Prezident Sarayının önündəki meydana çıxdım. Orada ağbırçək qadınları, qucağında südümər uşağı olan qadınları görəndə – gecə yarısı, saat dörd idi, avtomatlar göydə fırlanırdı, – mən dəhşətə gəldim. Gör insanlar etimad etdiyi

kişilərlə bərabər hüququnu təsdiq edən ayrıca maddə və bəndlərdə təsbit edilməsi gənc Azərbaycan dövlətinin, onun dövlət rəhbərinin qadın hüquqlarına, eləcə də qadınların kişilərlə bərabər dövlətin və cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi olmasına verdiyi yüksək qiymət və ədalətli yanaşmadır.

Heydər Əliyevin müxtəlif tədbirlərdə qadınlara ünvanlanan bütün müraciət və çıxışlarında onlara inam, etibar, qarşılıqlı hörmət və məhəbbət ifadə olunurdu: "Mən sizə və sizin simanızda bütün Azərbaycan qadınlarına təşəkkür edirəm. Qəhrəmanlığınıza görə, dözümlülüyünüzdə görə, ölkəmizə, millətimizə, dövlətimizə sədaqətinizə görə və xüsusən Azərbaycanın son illərdəki

tinin bu qurultayda iştirakı və çıxışı idi. Heydər Əliyevin qurultay iştirakçıları arasında olması, geniş və dərin məzmunlu çıxışı ilə fədakar qadınlarımıza ünvanladığı səmimi təbrik, onun bütövlükdə Azərbaycan qadınlarına verdiyi yüksək dəyər idi. Qurultaydakı parlaq və tarixi çıxışında Heydər Əliyev respublikamızın qadın hərəkatının tarixini, müasir vəziyyətini təhlil edib qiymətləndirir, gələcək vəzifələrini, qarşıda dayananan problemləri tutarlı faktlar, dəlillərlə izah edirdi.

Onun: "Hesab edirəm ki, bu qurultay XX əsrdə Azərbaycan tarixində ən böyük tarixi hadisələrdən biridir. Azərbaycan qadınları bu qurultayla müstəqil Azərbaycanda gələcək qadın hərəkatının əsasını qoyurlar, qadınların cəmiyyətdə fəallığının, onların cəmiyyət və dövlətin həyatında iştirakının əsasını qoyurlar. Siz bunun əsasını qoymusunuz, böyük iş görmüşünüz. Bu münasibətlə mən sizi ürəkdən təbrik edirəm" ...Siz Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatının fəal iştirakçıları-sınız. Arzu edirəm ki, bundan sonra da belə fəal olasınız və bilin ki, mən də öz tərəfindən bütün imkanları yaratmağa hazırım. Bir arzum da var. Çalışın öz intizamılığınızı, dözümlülüyünüzü və sədaqətliyinizi kişilərə də öyrədəsiniz... Məlumdur ki, cəmiyyətdə qadının təsiri çox böyükdür, ola bilər, hakimiyyət orqanlarında istədiyiniz yeri tutmamasınız, amma cəmiyyətdə qadının təsiri böyükdür. Qadının sözü də çox kəsərlidir, təsirlidir. Məlumdur ki, kişilərin çoxu da qadınların təsiri altındadır. Ona görə çalışın, təbliğ edin ki, kişilər sizdən nümunə götürsünlər, sizin kimi fədakar, cəfakəş və sizin kimi də sədaqətli olsunlar".

Dünya şöhrətli siyasətçi Heydər Əliyevin düşüncəsindən süzülüb gələn fikir və ideyalar məna və məntiq etibarı ilə həm bu gün, həm də gələcəkdə qadına, anaya münasibətdə bir yol xəritəsidir.

"Azərbaycan Respublikasında Dövlət Qadın Siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında" 6 mart 2000-ci il tarixində Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış fərman da məhz bu tarixi zərurətdən meydana gəlmişdi. Fərmanda qadınların bugünkü inkişaf, tərəqqi dövrünə qədər keçdiyi gərgin, keşməkeşli mübarizə yoluna diqqətlə nəzər yetirilir və respublikamızda qadın hərəkatının tarixi fəallığına yüksək qiymət verilir. Fərmanda qadınların rəhbərlik səviyyəsində kişilərlə bərabər təmsil olunması, gender tələblərinin rəhbər tutulması kimi vəzifələr irəli sürülür.

Azərbaycanda qadın hərəkatının dünya qadınlar birliyinə inteqrasiyası, beynəlxalq əməkdaşlıq, demokratik yolla gedərək, hüquqi dövlətin atributu kimi, qadınların vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunda fəal iştirakının təmin edilməsi kimi müddəalar Fərmanın tələblərindəndir. Bu ailə sənəddə respublikamızda gedən əsaslı islahatlar çərçivəsində qadınların kişilərlə bərabər hüquqlarının həyata keçirilmə mexanizmi aydın və konkret şəkildə öz əksini tapmışdır. Qeyd etmək istərdim ki, 2001-ci il 18-31 iyul tarixində Cənəvrədə BMT-nin dəstəyi və təşkilatçılığı ilə keçirilmiş "İnsan hüquqlarının müdafiəsi və təşviqi" nə hsr edilmiş xüsusi Sessiyada bu fərmanın mətni İnsan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində görülən işlər çərçivəsində ən təqdirəlayiq addım kimi bütün iştirakçılara paylanmışdır.

Bu gün ölkəmizdə beynəlxalq standartların tələblərinə cavab verən dövlət qadın siyasətinin formalaşmasını, hətta ən mötəbər beynəlxalq təşkilatlar da təsdiqləyir. Artıq respublikamızda da qadın hüquqları, qadın hərəkatı və gender siyasəti təhsil müəssisələrində tədris edilməklə dərindən öyrənilir və elmi tədqiqat obyektinə kimi tədqiq edilir. Heydər Əliyev irsi tükənməz və əbədiyaşar olsa mənəvi və mədəni zənginliyimiz üçün işıqlı mirasdır. Heydər Əliyev irsi o qədər mükəmməl və zəngindir ki, onu bir tədqiqat işi ilə əhatə etmək mümkün deyil. Əminlik ki, gələcək nəsillər tərəfindən də Zəfər yoluna işıq saçan bu irs tədqiq ediləcək, öyrəniləcək, xalqımızın, dövlətimizin gələcəyi, çiçəklənməsi və rifahı naminə tətbiq ediləcəkdir.

İllər keçəcək, əsrlər və qərinələr bir-birini əvəz edəcək, Azərbaycan qadını daim ölkəmizdə əzəmətli qadın hərəkatına görə müasir dövlətimizin qurucusu, dahi şəxsiyyət, gözəl insan, dünya şöhrətli siyasətçi Heydər Əliyevi ehtiramla yad edərkən ona daim minnətdar olacaqdır.

Mələhat İBRAHİMƏZİZİ,
Milli Məclisin deputatı